

MELİHÎ VE ELİF-NÂMESİ

Melihî and his Elif-nâme

Ruken KARADUMAN*

Makale Geliş Tarihi: 26.02.2019

Makale Kabul Tarihi: 19.03.2019

Özet: Klasik şiirimizde söz sanatı mı yoksa bir nazım şekli mi olduğu konusunda muhtelif görüşler olan elif-nâmeler hem divan hem de halk edebiyatının müştereklerindedir. Genellikle dinî konularda yazılmakla birlikte, diğer konularda yazılmış örnekleri de bulunan ve günümüz akrostişlerine benzeyen bu manzumelerin, Türk şiirinde yüze yakın örneği tespit edilmiştir. Mürettep bir divanı bulunmayan Melihî'nin, nazire mecmualarında tesadüf ettiğimiz toplam 18 şiirine ve çeşitli tezkirelerde hakkında verilen bilgilere dayanarak, döneminin önemli şairleri arasında yer aldığını söylemek mümkündür. Ahmet Paşa'nın hocası ve Fatih sultan Mehmet'in musahibi olan Melihî, ilim yönü oldukça kuvvetli bir şairdir. Ancak sürdürdüğü derbeder yaşam tarzı, onun şiir dünyasında hak ettiği yeri alamamasının başlıca nedeni olur. Şairin elimizde bulunan az sayıdaki şiirleri içinde dikkat çekenlerden biri de elif-nâme şeklindeki gazeldir. Bu makalede, genel olarak elif-nâmeler hakkında bilgi verilmiş; 15. yüzyılın kalender mizaçlı şairi Melihî tanıtılmıştır. Ayrıca Melihî'nin elif-nâme şeklindeki gazeli günümüz Türkçesine aktararak şekil-muhteva özellikleri açısından incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: Melihî, elif-nâme, divan şiiri

Abstract

In our classical poetry, elif-name in respect of which there are various opinions whether it is rhetorico a form of a verse is one of the commons of both divan and folk literature. In Turkish poetry, nearly a hundred samples of these poems resembling acrostic have been determined. It is possible to say that Melihî, who did not have a reorganized divan, was one of the most important poets of his period based on 18 poems which we found coincidentally in the Nasire magazine and their formation given in various collections of biographies about him. Melihî who is Ahmet Pasha's teacher and Fatih Sultan Mehmet's companion is a poet who has a powerful scienceside. However, his tramp life style which he pursued is the main reason why he could not get the place he deserved in the world of poetry. One of these markable poems of the poet who we have a limited number of poetries belong to him is the gazelle which is written in the form of elif-nâme. In this article, information about elif-nâme was given in general; Melihî, a debonair poet of the 15th century, was introduced. Besides, Melihî's elif-nâme-shaped gazelle was transferred to modern Turkish and analysed in terms of shape-content characteristics.

Keywords: Melihî, elif-nâme, divan poem

* Dr. Öğr. Üyesi, Bayburt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, rukenkaraduman@bayburt.edu.tr

1.Giriş

Dilin önemli fonksiyonlarından biri olan kültürün aktarımını sağlayan yazı, insanlığın en önemli buluşları arasında yer alır. Yazıyı oluşturan harfler ise, özellikle sûfler tarafından, görsel olarak var olmadan önce Allah'ın ilminde malum olan şekiller olarak kabul edilmektedir. Tarihsel süreçte bazı Hristiyanlar, Yahudiler, Hindular, Taocular ve İslam öncesi Araplar arasında harflere yüklenen gizli anlamlar olduğu inancıyla ortaya çıkmış birçok anlayışla karşılaşılabilir. Bu anlayışların esasını ise, harfler ve rakamların uhrevî âlem ile dünyevî âlem arasındaki sırlarla dolu ilişkileri gösteren birer şifre olarak kabul edilmesi inancı teşkil eder. Kâinata yayılmış bu şifrelerin çözülmüş olması ile düzenin kavranabileceği fikri; İslamiyet'te cifr, ilm-i hurûf ve hurûflik gibi harf tasnifi yöntemlerinin kullanımının ve daha önce yazılmış olan birçok eserin şerhi yapılırken bu yöntemlere başvurulması metodunun temelini oluşturur. (Bozbüyük 1998; 397)

Arap alfabesindeki harfler içerisinde elif'in sanatsal ve tasavvufî anlamda ayrı bir yeri olduğu söylenebilir. Eski alfabenin ilk harfi olan elif ile, nâme sözcüklerinin birleşmesinden oluşan elif-nâmeler, değişik şekilleri de bulunmakla birlikte, genel olarak mısra başındaki kelimelerin ilk harflerinin elif'ten ye'ye kadar sıralandığı şiirlerdir. (Çelebioğlu 1998; 605)

Elif-nâmeler, anlatımı mananın dışında şekilsel olarak da dikkat çekici hale getirmek amacıyla, şairlerin zaman zaman söz oyunlarına müracaat etmelerinin bir yansıması olarak düşünülebilir. Şairlerin bu arayışında ise, divan şiirinin onlara çizdiği dar çerçevenin ve her dönemin arayışı olan orijinalitenin harflerle ilgili sanatlara yönelimi artırması neden olarak görülebilir. Harflerin beyitlerde alfabetik olarak dizilmesi sonucu ortaya çıkan bir manzume biçimi olarak elif-nâmelerin, harflerle ilgili edebî sanatlardan biri mi yoksa bir nazım şekli mi olduğu Türk şiirinde tartışılmakta olan konulardan biridir. Ancak belli bir konusunun, mısra veya kafiye düzeninin olmayışı elif-nâmelerin bir söz sanatı olarak kabul edilmesini gerektirir.

Elif-nâme, bir söz sanatı olan muvaşşaha yakın bir sistemle yazılır. Ahmedî muvaşşahı, beyit ya da mısraların başlarına veya ortalarına bazı harflerin, kelimelerin getirilmesiyle -bu eklemeler nokta değişiklikleri suretiyle de olabilir- kendisinden yeni bir ifadenin ortaya çıkarılması sanatı olarak tanımlar. (Temizel 2002; 105) Genellikle muvaşşah, mısra başı harf sıralama düzeni olarak uygulanmış olmakla birlikte, elif-nâmelerin yazılış şekilleri farklılık gösterebilmektedir. Doğan Kaya:

- a) elif ve diğer harflerin beytin veya dörtlüğün başında olduğu elif-nâmeler,
- b) dörtlüklerde dizinin başında harflerin sıralandığı elif-nâmeler,
- c) harflerin beyitlerin sonunda yer aldığı elif-nâmeler,
- d) harflerin beyitler halindeki bir şiirde, dize başlarında ve artlarında yer aldığı elif-nâmeler şeklinde bir tasnif yaparken (Kaya 2007; 310); Nihat Öztoprak'ın tasnifi ise şu şekildedir:

- a) düz elif-nâmeler (mısranın ilk harfinin elif'ten ye'ye kadar sıralandığı elif-nâmeler),
- b) ters elif-nâmeler (mısrıldaki ilk harflerin ye'den elif'e doğru sıralandığı elif-nâmeler),
- c) düz-ters elif-nâmeler (mısra veya beyit başlarının elif-ye-be-lâmelif şeklinde sıralandığı elif-nâmeler),
- d) kafiyeleri alfabetik sıralanan ve mesnevi şeklinde yazılan elif-nâmeler,
- e) eğitici ve eğlence amaçlı elif-nâmeler (bu elif-nâmeler, mısraların yine alfabetik olarak sıralanmasıyla yapılır; ancak burada mısraların başındaki harflerin ilk kelimesi şehir, sanatçı ve sonrasında da o sanatçının eseri olur). (Öztoprak 2009; 818-822) Bu tasnif yöntemlerinin her ikisi de araştırmacılar tarafından elif-nâme metinlerinin sınıflandırılmasında tercih edilmektedir. Elif-nâmeler, dinî-tasavvufî konularda yazılabildikleri gibi din dışı konularda da kaleme alınmışlardır. (Çelebioğlu 1998, 605) Genellikle bu tarzdaki şiirlerde, aruzun *fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün* kalıbı kullanılır ve bu manzumeler divan şiirinde gazel, kaside, mesnevi, muhammes, müseddes, halk şiirinde ise; koşma ve destan nazım şekilleriyle karşımıza çıkar. (Öztoprak 2009; 137) Çelebioğlu bir nazım tekniği olarak kabul edilebilecek elif-nâmelerde genellikle, şiirdeki tasavvufî anlama uygun düşebilecek sözcüklerin seçilip mısra başı veya sonundaki harfe uygun olarak kullanıldığı görüşünü (Çelebioğlu, 1998; 607) öne sürmüş olsa da incelenen elif-nâme örneklerinde böyle bir hususiyetin olduğuna dair bir genelleme yapmak mümkün görülmemektedir.

Âşık Paşa, ilk elif-nâmeyi yazan şair olarak bilinir. Ondan sonra da gerek Anadolu'da gerekse de bazı Türkî cumhuriyetlerde pek çok şair bu tarzı dener. Anadolu'da elif-nâme yazan şairlerden bazıları, Ahmet Suzî, Askerî, Âşık Ömer, Âşık Paşa, Bosnalı Talib, Bursalı Feyzi, Dukakinzâde Ahmet Bey, Erbâbî, Esrâr Dede, Fahrî, Fakîh, Gazalî, Giritli Aşkî, Fuzûlî, Haşimî, Hatâyî, Kâdirî, Mihrî Hatun, Muhibbî, Sırrî'dir. (Candan 2012; 633) Türkmen edebiyatında da elif-nâme yazan şairler arasında Mahtumkulu, Kemine, Magrupı, Gayıbı, Tahır ve Berdinazar gibi isimler zikredilebilir. (Gökçimen 2010; 107).

1.1. Melihî

Melihî, tezkirelerde Fatih döneminin usta sanatkarlardan biri olarak ifade edilir. Latîfî, onun Tokatlı olduğunu söyler (Canım 2000; 504). Bu bilgi, Hasan Çelebi, Riyazî ve Gelibolulu Ali tarafından da tekrarlanır. Yalnızca Âşık Çelebi, onun Sinop veya Kastamonu yöresinden olduğunu belirtmiş olsa da genel kanı Tokatlı olduğu yönündedir. (Ergin 1948; 61)

Melihî, iyi bir eğitim almıştır. Birçok tezkireci ve örneğin Âşık Çelebi, "âlemin zü-fünûnudur" şeklinde bir ifadeyle onun ilimdeki derecesine dikkat çeker. Şair, Anadolu'da eğitim hayatına başlamış; ardından İran'a giderek Horasan gibi önemli bir kültür ve sanat muhitinde bir süre kalmak suretiyle medrese eğitimine devam

etmiştir. Bu eğitimi esnasında ise; Molla Camî, Şeyh Ömer Ruşenî gibi önemli şahsiyetlerle birlikte dersler alır. İstanbul'un fethinin ardından tekrar Anadolu'ya dönen Melihî'nin, İstanbul'a gelmesiyle Ahmet Paşa ile yolları kesişmiş ve onun sayesinde şair, Fatih Sultan Mehmet'in meclislerinde bulunma şansını yakalamıştır. Böylece Melihî, Fatih'in yakın dostu ve musahibi olarak havas zümresi içinde yerini alır. Fatih bu rint, hazırcevap ve neşeli bir mizaca sahip zat ile baş başa konuşmaktan hoşlanmış, devletin önemli kademelerinde kendisine görevler vermiştir. Ancak Melihî, böylesine büyük bir şans yakalamış olmasına rağmen bir süre sonra manevî olarak yolunu kaybeder ve derbeder bir yaşam tarzı sürmeye başlar. Ayrıca içkiye olan iptilası da onu bir an bile ayık bulamayan sultanın gazabını üstüne çekmesine neden olur. (İsen 1998, 127; Açıkgöz 2017, 303)

Melihî'nin ileri derecede içkiye müptela oluşu tezkirelerin, şairin bahsi hususunda en çok üzerinde durdukları konudur. Latîfî onun gece gündüz sarhoş dolaştığını ifade eder.(Canım 2000; 507) Ancak meyhanelerde bile Yahudi, hikmet sahibi zatlarla mantık ve felsefe gibi ilmi konuları tartışması; ayrıca meclislerde seçkin şairlerle edebî sohbetler düzenlemesi yine kaynaklarda zikredilen hususlardır. (Kılıç 2018; 354) Böylece kâmil ve mâhir olduğu ilmini her ortamda paylaşmaya devam etmektedir.

Şeyh Ömer Ruşenî ile Melihî'nin yakın dostluğu ve medreseden münasebetleri vardır. Defalarca yakın dostunu düşmüş olduğu kötü hallerden vazgeçirmeye çalışsan Ruşenî, İlahî aşk kadehinden şarap sunmayı teklif etse de bu teklifi zarif bir yolla reddedilir. (Canım, 2000; 507) Yine medrese arkadaşlarından olan Molla Câmî ise, Melihî'nin bu durumundan habersizdir ve eski dostuna kendi yazdığı tasavvufa dair bir risale gönderir. Ancak Melihî: "Bu makule nesneyi bizde ele almağa liyâkât kalmadı" diyerek eseri kabul etmez ve arkadaşından sadece hayır dualarını ister. (Kılıç 2018; 354)

Tüm ikna çabalarına rağmen şairin perişan hallerde meyhaneye düşüşü ve sarayda baş gösteren çeşitli dedikodular, Fatih'in devreye girmesine ve onu bir miktar akli başına gelsin diye korkutup tövbe ettirmesine kadar devam eder. (Sungurhan 2017; 800) Melihî de ömrü oldukça din ve selamet yolunda gideceğinin sözünü verirken, zaten içinde bulunduğu hallerden oldukça müteessirdir, günleri âh u zâr ile geçmektedir. (Kılıç 2018; 354)

Verdiği söz ile Fatih Sultan Mehmet'ten bolca ihsan görmesine ve sultanın şedîd tavırlarından tüm korkusuna rağmen, şairin sözünün tutulamaz hale gelmesi çok zaman almaz. Bu arada da bazen boza, bazen de afyon ve esrarla avunmaya çalışsa da çok sıkıntılı anlarından birinin sonunda Melihî, bir gün bir hekimden şırınga bulup şarabı vücuduna zerk ettirerek eskisinden de beter hallere düşer. Tahtakale'ye gelip burada oldukça kötü bir şöhret sahibi olur. Diğer bir taraftan Fatih, her yere adamlarını göndermiş ve Melihî'yi aratmaktadır. Adamlar, her yerde aradıkları şahsı sarhoş ve sefil bir durumda nihayet bulur ve padişahın huzuruna çıkarırlar.

Fatih, karşısında cübbe ve sarığını meyhaneciye bırakmış, çalgıcılar tarafından soyulmuş, ayakta bile duramayacak haldeki musahibini görünce çileden çıkar. Derhal denize atılmasını emreder. Ancak Melihî, ağzına içki koymadığına, yemini ni bozmadığına dair tüm mukaddesler üzerine yeminler etmektedir. Bu durumu anlamak için saraydaki hizmetliler ağzını koklarlar ve şarap kokmadığını anlayınca şairin durumuna şaşırırlar. Fatih, hiddeti azalıp gerçeği öğrendiğinde ise, onun şarap iptilasından kesinlikle kurtulamayacağını anlayıp şairi affeder. Fatih'in ölümünden sonra da bağımlılığı gün geçtikçe artan Melihî, ikinci Beyazıt devrinin başlarında vefat eder. (Ergin 1948; 64)

1.2. Melihî'nin Edebî Kişiliği

Ahmet Paşa gibi döneminin Sultanuş-şuârâsı kabul edilen büyük bir şairin hocası mertebesinde bulunan Melihî, tezkirecilerin ortak kanaatine göre, edebiyat ilmi hususundaki bilgisi yüksek bir şairdir. Rint meşrep-kalender mizaç yönüne karşın; zahiri ilimlere vakıf, âlim ve fâzıl bir zat olarak tarif edilmektedir. Sehi Bey onun şiirlerini güzel ve tatlı, özellikle de gazellerini gönle hoş gelen ve renkli şiirler olarak değerlendirir. Ayrıca yine Sehi Bey, tezkiresinde, Melihî'nin beyan ilminde önemli bir yeri olduğunu; şiirle ilgili gayretleri neticesinde de bu sahada ilmiyle dönemdeki pek çok şairden üstün bulunduğunu söyler. (İsen 1998; 127) Âşık Paşa ise Melihî'nin şiirlerini neşe uyandıran, ârifâne ve kültür dağıtan sözler olarak zikreder. (Kılıç 2018; 355) Öğrenmeye olan aşkı ile İran'a kadar giden şair için, "birçok ilme vakıf ve sanatta mâhir" gibi övgülerde bulunan Latîfî de, onun meclislerde şair ve âlimlerle yaptığı ilim sohbetlerini anlatmıştır. Bu ve benzeri ifadelerden şiir ilmiyle takdir kazanmış bir şahsiyet olduğu anlaşılan Melihî, sade ve açık bir anlatıma sahiptir. O, döneminin en büyük şairlerinden Ahmet Paşa ile dil, tarz yönüyle yarışabilir düzeydedir.

Melihî, zarif ve nüktedan bir mizaca sahiptir ve bu nitelikleri de elimizde bulunan az sayıdaki şiirlerinde gün yüzüne çıkar. Şiirlerde genellikle beşeri aşkı işlediği ve özellikle sevgiliyi terennüm ederken renkli tasvirler yaptığı görülür. Muharrem Ergin, Melihî'nin derbeder ve kalender mizaca sahip bir insan olarak, sadece yazmış olmak için yazan biri değil, ancak hissedince şiir yazan bir şair olduğunu ifade eder. Ayrıca şiirlerindeki sadelik ve samimiyetin de bu ruh haliyle ilgili olduğunu belirtir. (Ergin1948; 67) Şiirlerinde, Arapça veya Farsça terkipler yerine daha çok Türkçe tamlamaları tercih eden şairin aruzda başarılı olduğunu söylemek zordur.

Melihî'nin bir elif-nâme örneği olarak incelemiş olduğumuz, aşağıda verilen şiiri Muharrem Ergin'in "*Melihî*" adlı makalesinden alınmıştır. (Ergin 1948; 76)

1 *Ol kaddine üyğendiğiçün serv ü çınar
Olmadı bunlara güftâr ü ne refât ü ne bâr*

Servi ve çınar, boyuna öykündükleri için onlara ne söz ne yürüyüş ne de meyve (kısmet) olmadı.

بُ *Bugün bād-ı sabâ zülfüne dūş oldu meger*
Ki gelüb cân eline misk ü abîr itti nisâr

Sabah rüzgarı, bugün sevgilinin saçlarına bağlandığı için eline can geldi ve o, misk ve anber kokularını saçtı.

ت *Temennâ iden ancak tapunı ben degilim*
Bu hevâ ile geçer şeyh ü sabî mîr ü kibâr

Kapını selamlayan sadece ben değilim. Şeyh, çocuk, emir, seçkin ve zengin olanlar hep bu hevesle (kapının önünden) geçer.

ث *Serâdan geçerim âh süreyyâya irer*
Yıllar aylar ni aceb itmedi sana hîç kâr

Sevgilinin saraya benzeyen kapısının önünden geçince, âhım süreyya yıldızına ulaşıır. (Ey sevgili!) Aylarca yıllarca (bu ses) sana nasıl hiç etki etmez?

ج *Cân gözi görüp nûr-ı cemâlünü senin*
Levh-i dilde yed-i kudret yazalı nakş ü nigâr

Kudret eli, gönül levhasında, nakış ve resimleri işlediğinden beri, can gözü senin güzellik nurunu görür.

ح *Hayât-ı ebedî buldusa vashuna iren*
Firkâtin zehrini içerdî niceler leyl ü nehâr

Seninle vuslata erenler ebedi hayata kavuşur. (Kavuşamayan) nice kişilerse, gece ve gündüz ayrılığın zehrini içer.

خ *Hattından utanur nush ile reyhân ü sülüs¹*
Tâ muhakkak ana mânend olalı hatt-ı gubâr

Gubar hattı ona benzediğinden bu yana, nasihatler sonucunda reyhan ve sülüs yazısı senin ayva tüylerinden utanır.

د *Derdi ile bir mâh-ruh-ı bî-mihrin*
Yüz urub kurbuna bir gün iderim terk-i diyâr

Merhametsiz bir ay yüzlü güzele yaklaşımaya niyet edip bir gün (ona kavuşamamanın) derdi ile bu diyarı terk ederim.

ذ *Zikr eyledüğince lebinin sükkerini*
Tûti-i cân ü gönül her dem olur hoş güftâr

¹ Muharrem Ergin'in makalesinde seles olarak verilen kavram, metnin bağlamına uygun olarak sülüs şeklinde değiştirilmiştir.

Cân tûtîsi ile gönül, (sevgilinin) dudaklarının şekerliğini andıkça her daim (ararlarında) hoş bir sohbet olacaktır.

ر *Rakîbin yüzüne bakma işitme sözünü
Dilberin çünkü değil kavli ve fi'li hem-vâr*

Rakibin yüzüne bakma ve sözünü işitme; çünkü gönül alan sevgilinin sözü ile hareketleri her daim birbirine uymaz.

ز *Zamânın nesine şâd olayın bir lâhza
Dil-i gamgînime hiç virmedi ârâm ü karâr*

Bir an bile gamlı gönlüme rahatlık ve sükunet vermeyen bu zamanın neyiyle mutlu olayım?

س *Sâhir gözünün mekrini dil şerh idemez
Kim ne câdû bilür ol fitneleri ne ayyâr*

Ne cadı ne de hilebazların bilmediği fitneleri bilen sihirbaz gözlerinin hilelerini gönül izah edemez.

ش *Şol zülfiyle hâl oldu bana dâne vü dâm
Ki dil-i halk-ı dü âlemdir ana sayd ü şikâr*

Sevgilinin saçları bana tuzak, benleri de (o tuzaktaki) yem oldu. Zaten iki âlemdeki insanların gönülleri de onun avı olmuştur.

ص *Sabr it didi bir gün bana dildâr didim
Aşka sabr ü mecâl ola mı yâ gayret ü âr*

Bir gün sevgili bana "Sabret" dedi. (Ben de cevaben) dedim ki aşta sabır ve takat ya da gayret ve utanma olur mu?

ض *Darb uralıdan cânıma mestâne gözün
Gitmedi baştaki hamr ile vü gözdeki humâr*

Naz sarhoşu gözlerin ruhumu darbettiğinden beri, başımdaki mestlik hali de gözlerimdeki mahmurluk da gitmedi.

ط *Dolu gönlüme nûr-ı tecellî vü cemâl
Ki görünmez gözüme zerrece ağyâr ile yâr*

(Allah'ın) güzelliği ve tecelli nuru gönlüme dolduğundan beridir, gözüme zerre kadar ne sevgili ne de ağyâr (başkaları) görünüyor.

ظ *Zâlim gözüne hây digem cevri ilen
İtmesün şems ü kamer bigi beni zâr ü nizâr*

Zâlim gözlerinin zulmü karşısında eyvallah diyeyim! (Yeter ki) o zâlim, ay ve güneş gibi beni ağlayıp inletmesin; zayıf bir hâle düşürmesin.

ع *Âşıklara âlemde çe düzeh çe behişt
Bir ola tîr-i meh ü sayf ü zemistân ü bahâr*

Âşıklar için dünyada ne Cennet ne de Cehennem (bir anlam ifade etmez.) Ay yüzlü sevgilinin attığı oklar sebebiyle (âşıklara) yaz, kış ve ilkbahar hepsi bir olur.

غ *Ganimet budur ey şâh ki kûyunda müdâm
Tâ ki ömrüm ola lebbeyk iderim çâker-vâr*

Ey sultan (olan sevgili)! Senin bulunduğun yerde, ömrüm oldukça köle misali emredin, diyebilmek daima en büyük ganimettir.

ف *Firûzânesini nakş ide âşık göricek
Ne recâ ana behişt ola vü ne haşyet-i nâr*

Onun nûrunun nakışlarını gören âşıktâ ne Cennet isteği, ümidi olur ne de Cehennem ateşinin korkusu kalır.

ف *Kaşınla gözün zülf ü dehânın hevesi
Bende ne hürmet ü izzet kodu ne izz ü vakar*

Kaşın, gözün, saç ve dudaklarının arzusu bende ne hürmet, ne izzet ne de değer ve ağırbaşlılık hâli bıraktı.

ك *Kün diyeli kudret dili bir hubb-ı lâtif
Gelmedi sencileyin gelmeye tâ rûz-ı şumâr*

(Allah) kudret diliyle "Ol" dediğinden beri, senin gibi bir güzel (dünyaya) gelmedi ve kıyamet gününe kadar da gelmeyecek.

ل *Lâyık lebine la'l olamaz gül ruhuna
Kim anun mâdeni senk oldu bunun meskeni hâr*

Yakutun madeni taş, gülün de meskeni dikenlik olduğu için; dudaklarına (benzetmeye) layık bir yakut taşı ve yanaklarına (benzetmeye) uygun bir gül olamaz.

م *Murg-ı dil ü cân isteye mi bâğ-ı behişt
K'âşiyân zülf-i habîb oldu ana hâl şikâr*

Sevgilinin saçları yuva ve benleri de ona av olduğundan beri, gönül ve can kuşu, Cennet bahçesini ister mi?

ن *Nevrûz olıcak yâr ile hoşdur gül ü mül
Çalina çeng ü rübâb okuna uşşâk ü nigâr*

Nevruz zamanı, çeng ve rûbab çalınıp uşşak ve nigâr makamı okunsun! (Bu zamanda) gül ve şarap, sevgiliyle birlikte daha da güzel olur.

ۛ *Var uyma egin dîvine nefsin şeb ü rûz
Geh âdem hûr u melek niçin olur hemdem-i mâr*

Gel, gece ve gündüz nefis devine uyma. Niçin bazı zamanlarda insan (Âdem), hurî ve meleklerin yerine yılanın dostu olur?

• *Heves itmemeli mi meh-i câyiye kim
Ola ağyâr ile yâr ide vefâdârını zâr*

Sevgili, yabancılara yâr olup vefalı aşıklarımı inlettği için o ay yüzlü güzele kavuşma hevesi olmamalı mıdır?

ۛ *Lâ dimezem ger beni katl ide gözün
Dili Mansûr-sıfât eyleyeyin zülfiine dâr*

Gözün beni katletse de yok, öyle olmasın demem. Gönlümü Hallac-ı Mansur gibi saçlarınla dar ağacına çekeyim.

ۛ *Yürü eyle tena'um yimeden sini bu yer
Ki ecel cengine girdin ise sanma ki çıkar*

Dünyanın nimetleri nefisini ele geçirmeden sen gel dünyadan uzaklaş, vazgeç. Ecele savaşa girdinse bu savaştan sağ çıkabileceğini umma.

Sonuç

Divan ve halk edebiyatı şiirlerinde müşterek bir unsur olarak karşımıza çıkan elif-nâmeler, şekil ve içerik yönünden ortak özellikler taşımamaktadır. Bu sebeple, şairlerin görsel bir maharet unsuruna dönüştürdükleri bu manzumeler, bir nazım şekli olmaktan ziyade, harflerle yapılan sanatlardan biri olarak kabul edilebilir.

Melihî; 15 yüzyılda yaşamış, Ahmet Paşa'nın hocası olarak tanınan, Fatih'in müsahipliği derecesine yükselmiş iyi eğitilmiş ve sanat yönü kuvvetli bir şairdir. Melihî'nin elif-nâme özelliği gösteren manzumesi, gazel nazım şekliyle yazılmış ve din dışı konuları işlemekle birlikte yer yer tasavvufî çağrışımlara açık ve bazen de didaktik ifadelerin yer aldığı bir anlatımla zenginleştirilmiştir. Harflerin manzumelerin içine serpiştirildiği elif-nâmeler de bulunmakla birlikte incelenen bu şiirde harfler, beyitlerin başında alfabetik olarak sıralanmakta; şiir, düz bir elif-nâme örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu şiirde şairin alfabedeki pe, çim ve je gibi harfleri ve de mahlasını kullanmamış olması dikkat çekicidir.

29 beyitten oluşan Melihî'nin elif-nâmesi, elif-nâmelerde genel olarak kullanılan fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün vezniyle kaleme alınmıştır. Vezni uygularken genel olarak bir başarı gösteremeyen şair, özellikle şiirinin başında, yer yer mısra

içinde kafiyeli sözcükleri sıralayarak ya da u, ne gibi bağlaçların tekrarıyla ahenge büyük katkı sağlar. Söz konusu manzumenin dili sade, anlatımı ise açıktır. Melihî genel üslup özelliğine uygun olarak âşıkâne tarzda kaleme aldığı söz konusu bu şiirinde aşk, ayrılık, vuslata dair hayaller gibi özellikle gazellerde klasikleşmiş temaları işlemiştir.

Kaynakça

- ARAT, Reşit Rahmeti (1986), Eski Türk Şiiri, Türk Tarih Kurumu Yayınları , Ankara.
- BOZHÜYÜK, Mehmet Emin (1998), Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, "Hurûf" maddesi, c.18, İstanbul
- CANDAN, Gülşen (2012), "Senî Ali'nin Elifnamesi", Turkish Studies, 7/1, 631-641.
- CANIM, *Rıdvan* (2000), Latîfi Tezkiretü's-Şuara ve Tabsıratü'n-Nüzama (İnceleme-Metin), Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- ÇELEBİOĞLU, Amil (1998), Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları, İstanbul, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- DEVELİOĞLU, Ferit (1970), Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara
- ERGİN, Muharrem (1948), "Melihî", İstanbul Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi, II/1-2 , s. 59-78
- GÖKÇİMEN, Ahmet (2010), "Türkmen Edebiyatında Elifnâme", A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED 43],105-120.
- GÜZEL, Abdurrahman (2006), Dinî-Tasavvufî Türk Edebiyatı, Akçağ Yay., Ankara
- İSEN, Mustafa (1998), Sehî Bey Tezkiresi Heşt Behişt, Ankara.
- KAYA, Doğan (2007), **Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü**, Akçağ Yayınları, Ankara
- KILIÇ, Filiz (2010), Âşık Çelebi Meşâ'irü's-Şu'arâ İnceleme-Metin, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, C. 2-3, İstanbul.
- KINAY, Nilay (2013). "Bir Edebî Tarz Örneği Olarak Sâdık Kemâlî'nin Elif-Nâmeleri". Turkish Studies, 8/13, 1205-1213.
- KUTLUK, İbrahim (1989), Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, C. I-II, TTK Yayınları, Ankara.
- ÖZCAN, Hüseyin (2015). "Hataî'nin Elifnâme Şeklinde Yazdığı Düvazdeh", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi, 76, 191-204.

- ÖZTOPRAK, Nihat (2009), “Elif-Nâmelerin Tertip Hususiyetleri ve Metin Tesisindeki Yeri”, Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu Bildirileri 2, Erzurum, 817-829.
- ÖZTÜRK, Nuran (2012). “Elifnâme ve Nidaî'nin Elifnâmesi”, Prof. Dr. Mine Mengi Adına Türkoloji Sempozyumu Bildirileri, Adana, 173-185
- SUNGURHAN, Aysun (2017), Kınalızâde Hasan Çelebi Tezkiretü's-Şuarâ, Kùltür Turizm e-Kitap, Ankara
- TEMİZEL, Ali (2002), Ahmedî'nin Farsça Eserleri: Tenkitli Metin-İnceleme-Tercüme ve İndeks, Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, SBE, 2002

